

Politikontroll og overvåking i endring

av Helene Oppen Gundhus

Uavhengig av flyangrepet 11. september 2001 og terrorbekjempelsen i kjølvannet av det, har politiets arbeidsmetoder endret seg på 90-tallet. Arbeidsmetodene kan deles inn i to bolker: 1) politiets lovmessige adgang til å ta i bruk ekstraordinære politimetoder har blitt utvidet, og 2) arbeidsmetodene har endret seg som følge av bruk av IKT i politiarbeidet. I det følgende skal jeg gjennomgå endringene, deretter vil jeg komme med noen samfunnsmessige perspektiver på hvordan dette kan forstås. Til slutt vil jeg trekke fram konsekvenser av ekspansjonen i politikontroll og overvåking.

Begrepet ekstraordinære politimetoder brukes både om metoder som er teknologisk nye – som teknisk sporing og avlytting av mobil, og ekstraordinære i grad av inngrep – som for eksempel telefonkontroll. Fram til 1999 har kun telefonkontroll vært lovregulert, og det har kun vært tillatt brukt i saker som gjelder rikets sikkerhet og narkotikasaker¹. Metoder som provokasjon og infiltrasjon er heller ikke i dag lovregulert (tidligere heller ikke teknisk sporing), de er akseptert av lovgiver som nødvendig endring i metodebruk på grunn av kriminalitetssituasjonen. I hvilken grad disse metodene er krenkende nok til at de trenger lovhjemmel, er likevel noe som kan og bør diskuteres (Berg 2001).

Det var først på 90-tallet at arbeidet med å utrede generell bruk av ekstraordinære politimetoder i politiet begynte. Det første uttrykket for det var Sikkerhetsutvalgets arbeid, som resulterte i utredningen «Strafferettslige regler i terroristbekjempelse» (NOU 1993:3). Sikkerhetsutvalgets arbeid ble videreført av Metodeutvalget, som ble nedsatt av Justisdepartementet 2. august 1994. Utvalgets mandat var å utrede organisering og bruk av kriminaletterretning, og etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet. Metodeutvalgets arbeid resulterte i to delinnstillinger. Delinnstilling I om organisering og bruk av kriminaletterretning ble levert 6. januar 1995 (Metodeutvalget I

¹ Lov av 24. Juni 1915 nr 5 om kontroll med post- og telegrafforsendelser og med telefonsamtaler gir adgang til å anvende telefon- og postkontroll i saker som gjelder rikets sikkerhet. Telefonkontroll ble innført som en midlertidig ordning i narkotikasaker ved lov av 16. desember 1976. Først i 1992 ble ordningen gjort permanent og tatt inn i kap. 16a i straffeprosessloven. I 1993 ble loven utvidet til å gjelde narkotikaheleri.

1995). Delinnstilling II «Om etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet» ble avgitt 4. mars 1997 (NOU 1997: 15).

Lovendringer i straffeprosessloven og straffeloven (Lov av 3.12.1999)² som følge av utredningene ble vedtatt høsten 1999³, og kan summeres i følgende punkter: begrepet telefonkontroll ble byttet ut med kommunikasjonskontroll (1), kommunikasjonsavlytting kan skje i saker med strafferamme på 10 år eller mer (2), kontroll med trafikkdata ble utvidet til alle lovbrudd med en strafferamme på 5 år eller mer (3), teknisk sporing skal kunne brukes i saker med strafferamme på 5 år eller mer (4), og overskuddsinformasjon skal kunne brukes som bevis i straffesaker som kunne gitt selvstendig grunnlag for kontrollen (5). Når det gjelder det siste punktet legger man her faktisk opp til at politiet kan bruke alle typer kommunikasjonsrelasjoner mellom folk som såkalte funksjonelle politiavhør (Berg 2001).

Metodeutvalgets forslag om romavlytting ble ikke foreslått av regjeringen, men skal i følge innstillingen som ble vedtatt 26. oktober 1999, behandles politisk innen rimelig tid (Innst. O nr 3 (1999-2000)). To utvalg ble satt ned til å blant annet utrede dette: 1) Spionlovutvalget (Lund-utvalget). Har mandat til å foreslå nye regler om bl.a. forbrytelser mot statens selvstendighet og sikkerhet og mot Norges statsforfatning, herunder om det er behov for å endre

reglene om etterforskningsmetoder i disse sakene eller i terrorsaker. Og 2) Det forebyggende metodeutvalget (Pedersen-utvalget) som skal vurdere om politiet bør kunne ta i bruk nye metoder for å forebygge kriminalitet, og blant annet vurdere om det er behov for å lovfeste rett til å bruke kommunikasjonskontroll og skjult fjernsynsovervåking i den sammenhengen også.

Til tross for utvalgsarbeidene ble det i kjølevannet av 11.9 fremmet forslag om å tillate bruk av flere ekstraordinære tiltak i høringsutkastet lovtiltak mot terrorisme – nemlig å endre straffeprosessloven slik at såkalt teknisk sporing, utleveringspålegg fremover i tid og anonym vitneførsel kan brukes i saker etter straffeloven kapittel 8 og 9. Høringsinstansene var delte. For eksempel IMR mente at forslagene øker risikoen for å krenke EMK art. 8 og bla riksadvokaten, advokatforeningen og dommerforeningen mente man bør vente til utvalgsarbeidene er ferdige. Økokrim, Politidirektoratet og Politiforeningen støttet høringsforslagene, og benyttet sågar sjansen til å fremme sitt svært så etterlengtede ønske om å tillate romavlytting. Departementet konkluderte i Ot. prp. 61 (2001-2002) med at de venter til de to nevnte utvalgsarbeidene er ferdige, og fremmet derfor ingen lovendringer likevel.

Endrede arbeidsmetoder

Når det gjelder utredningen om kriminalletterretning i Norge, ble det her gitt

² Forarbeider er NOU 1997: 15, Ot prp nr 64 (1998-99) og Innst. O nr 3 (1999-2000).

³ Bestemmelsene trådte i kraft 15.10.2000.

anbefalinger om endringer av mer praktisk art. De fleste av disse anbefalinger er nå gjennomført. Det er blant annet opprettet en sentral kriminaletterrettingsenhet ved KRIPOS. Ved hvert av politidistriktene i Norge er det opprettet egne kriminaletterrettingskontorer, og etter sammenslåingen av politidistriktene har de gjerne en egen avdeling for etterretning. Når det gjelder den største avdelingen i Oslo på 100 mann, ble den opprettet allerede i 1994.

Kriminaletterretning er ingen ny arbeidsform i politiet. Det nye er at dette arbeidet drives på en mer systematisk og analytisk måte, bla ved hjelp av avanserte IKT-løsninger. Ett av formålene med etterretningsmetoden er å samle informasjon om kriminalutviklingen til bruk i fremtidige ressursdisponeringer og i planleggingen av en effektiv kriminalitetsbekjempelse. Kjernen i dette arbeidet er politiets arbeidsregistre, som skal brukes til den type informasjonsbehandling (Metodeutvalget 1 1995 s. 28, KRIPOS 2000). Selve kriminaletterrettingsarbeidet innebærer nemlig å samkjøre politiets arbeidsregistre mot en rekke andre offentlige, private og internasjonale registre. Etterrettingsprosessen består i at informasjonen først registreres inn i et dataskjema, deretter behandles og nyttiggjøres den, det vil si evalueres, sammenlignes, analyseres og til

slutt distribueres og formidles.

Etterretningsmetoden går derfor ut på å få ny informasjon ut fra allerede kjente og lagrede opplysninger, for å forutsi fremtidige kriminelle handlinger. Der tradisjonelle etterforskningsmetoder retter seg mot den enkelte sak, retter kriminaletterretningen seg mot kriminalitetsproblemet som helhet og/eller mot grupper av aktuelle lovovertrедelser eller lovbrøyttere. Det skilles også mellom operativ og strategisk kriminaletterretning (Metodeutvalget I 1995 s. 28). Forskjellen er at der den operative etterretningen retter seg mot grupper av kriminelle, organisasjoner eller svært aktive enkeltforbryttere, som ut fra politiets ståsted kan være MC- og annen gjengkriminalitet, blitzere og nynazister, skal strategisk kriminaletterretning brukes til å forutsi kriminalitetstrender.

Som bekjempingsmetode ligger kriminaletterretning i grenselandet mellom tiltak på den forebyggende siden, og etterfølgende tiltak i forkant av den ordinære etterforskning. Dette forkludrer den tradisjonelle inndelingen i politiets virksomhet inn i tre hovedformer: preventiv, repressiv og hjelpende virksomhet. Det blir altfor skjematisk, fordi preventive tiltak også kan være repressive. Flyghed (2000 s. 185) har derfor laget en firefeltstabell⁴, hvor han skiller mellom motsetningene reaktiv/proaktiv⁵ og repressiv/ikke-

⁴ Jeg har selv oversatt teksten i tabellen fra svensk til norsk.

⁵ Forskjellen mellom et pro- og reaktivt politiarbeid kan også beskrives som forskjellen mellom der publikum henvender seg til politiet (reaktivt), og der politiet definerer sine arbeidsoppgaver selv (proaktivt) (Bayley 1985, Marx 1988 s. 68). Et reaktivt politiarbeid baserer seg da på å besvare forespørsler fra borgerne, mens et proaktivt politiarbeid tar utgangspunkt i politiets egne initiativer til å definere arbeidsområder.

OVERVÅKING I ENDRING

repressiv. Med repressive tiltak mener han politimetoder som er eller har i seg muligheten til å være integritetskrenkende. De ulike arbeidsoppgavene til politiet, kan ut fra dette beskrives på denne måten.

og proaktivt, fordi tiltak som settes i gang før lovbrudd er begått kan være integritetskrenkende når de er relatert til forsparing⁶.

Når det gjelder utviklingen av kriminaletterretningstjenester er dette et

	PROAKTIV	REAKTIV
Repressiv/maksimal Integritetskrenkende	Sikkerhetstjenesten Nærpoliti (åpent politi) Kriminaletterretning (åpent politi) • Forspaning	Sikkerhetstjenesten/ åpent politi • Spaning • Etterforskning av lovbrudd • Tvangsinngrep
Ikke repressiv/minimal Ikke integritetskrenkende	Åpent politi • Undervisning og informasjon • Tilstandsvurderinger • Overvåking og bevoktning • Servicevirksomhet	Åpent politi • Hjelpende: ulykker og katastrofer • Anmeldelser av lovbrudd, ta hånd om offer for lovbrudd

Både sikkerhetstjenestens arbeid, kriminaletterretning og nærpoliti er her plassert i boksen integritetskrenkende

internasjonalt fenomen (Hebenton og Thomas 1995 s. 115 ff., Anderson et.al. 1995 s. 172-180, 218-249). Man ser da

⁶ En viktig grunn til at for eksempel nærpolitimodellen har tendenser til å bli integritetskrenkende, er at effektivisering og bruk av ny teknologi har forsterket de repressive sidene ved den type proaktivt politiarbeid. For eksempel har man sett at visse nærpolitiorordninger i det senere har fått en mye mer omfattende kontrollambisjon. I tillegg utføres denne proaktive arbeidsmetoden i en helt annen teknisk sammenheng, en annen at formålet med det preventive arbeidet har endret seg til å bli risikohåndterende. Flere forskere har nettopp satt spørsmålsteget ved bruken av begrepet 'community policing', og vil erstatte det med begrepet 'policing communities of risk' (Johnston 2000 s. 51-70).

tendensen til at politiets sterkere innretning mot proaktivt arbeid blant annet har medført en nærmere knytning mellom åpent politi og sikkerhetspoliti. Og utviklingen internasjonalt får også virkning på nasjonal organisering av den type arbeid, som for eksempel opprettelsen av nasjonale Schengen Information System og nasjonalt Sirene kontor. Dette betyr at man innenfor både åpent og lukket politi tar i bruk proaktive metoder som informasjonsinnhenting og registrering, samt kartlegging av personer og grupper som kan mistenkes for noen gang i fremtiden å begå lovbrudd – metoder som tidligere kun har blitt brukt innenfor overvåkingstjenester. Kriminaletterretningstjenesten havner derfor midt imellom tradisjonelt politiarbeid og sikkerhetspolisiær virksomhet, og på den måten blir det «en polisiær hybrid». Konsekvensen blir at man åpner opp grensen mellom to tidligere skilte politivirksomheter, og det skjer en forskyvning hos det åpne politiet mot repressivt proaktivt arbeid.

Risikobasert kriminalitetskontroll

Hvordan kan man forstå disse endringene? Det enkleste svaret ligger i at økt politikontroll er et svar på kriminalitetsutviklingen. Politiet og straffemyndighetene bruker selv den type forklaringer, de forsøker bare å stanse veksten i kriminaliteten ved å øke politikontroll og gjøre noe med soningskøene til alle som blir dømt. Men som Christie (2000) skriver er ikke kriminalitet noe naturgitt, kontrollen er selv

med på å produsere kriminalitetstallene.

Jeg vil heller knytte ekspansjonen i proaktivt politiarbeid til det som innenfor kriminologisk teori betegnes som en risikotankegang innenfor kriminalitetskontroll. I praksis betyr risikobasert kriminalitetskontroll at den blir mer opptatt av potensielle lovbrutere og ofre enn av å disiplinere ulydige individer. For eksempel bruker kriminalitetskontroll basert på risikotankegang statistikk som et styringsmiddel for politiprioriteringer. Statistikk representerer da direkte kunnskap om sannsynligheten for at risiko skal oppstå, hva som er risikofaktorer- og områder og hvordan risikoen kan forebygges. I motsetning til det brukte etterkrigstidens velferdsstater statistikk ut fra en behandlingsideologi. Statistikk ble da en kilde til å forklare og forstå årsaker til individers kriminalitet, som igjen skulle brukes til å angripe de kriminelle handlingenes røtter og reformere individer.

Risikobasert kriminalitetskontroll er derfor et kontrollregime hvor man er opptatt av å forsikre seg mot farer og trusler - ved å ta mulige fremtidige uønskede hendelser med i beregning i nåtiden, hvor det å unngå dem blir et sentralt mål i beslutningsprosessen, og hvor administrering av individer, institusjoner, ekspertise og ressurser gjøres på måter som faller inn under denne tankegangen (Rose 2000). Forstått på denne måten blir risikotankegang en sentral måte å styre eksklusjon på i post-velferdsstatens kontrollstrategier.

OVERVÅKING I ENDRING

Siden det er den ytre atferden som utgjør en risiko og må forebygges, gjøres det i praksis gjerne ved at man gjennom dom til fengsel tar de antatt farlige ut av «samfunnsmessig sirkulasjon». Og jo farligere trusselbilder som framlegges, jo større fokus på samfunnssikkerhet. Terrorbekjempelsen etter 11.9 faller derfor godt inn i dette perspektivet.

Hvilken innvirkning dette har på politiets roller og oppgaver, har siden slutten av 80-tallet vært et sentralt internasjonalt forskningsområde (Johnston 2000). Spesielt i dette kontrollområdet kommer nettopp endringen mot en risiko-orientert måte å styre kriminalitet på tydelig fram. For eksempel Johnston (2000 s. 51-70) er opptatt av at risikotankegangen i politiarbeidet har medført at nærpolitimodellen (community policing) i praksis er avlegs, istedenfor er det overvåking og kontroll av risikoområder de holder på med (policing communities of risk).

Internasjonaliseringen⁷ av politisamarbeidet har også blitt utforsket i et risikoperspektivet (Anderson et.al. 1995, Bigo 1994, Benyon et.al. 1993, Carr 1996, Den Boer 1994, Hebenton og Thomas 1995). Utviklingen innenfor EU blir i dette perspektivet forstått som et vekselspill mellom risiko og sikkerhet hvor nye trusselbilder spiller en sentral rolle. Carr (1996 s. 395) hevder for eksempel at sikkerhetspolitikken i Europa har endret fokus etter kommu-

nismens kollaps til å i større grad redusere politiske og økonomiske risikoer. Den militære trusselen har derfor blitt erstattet av nye trusler. De nye trusselbildene som brukes som begrunnelser for et slikt politiarbeid, utgjøres av ulike typer alvorlig organisert kriminalitet, ofte med internasjonale fortegn. Den stadige henvisningen til den overhengende terrortrusselen etter 11.9, faller inn under dette.

To andre prosesser jeg vil trekke fram, er teknologiutviklingen og krav om effektivitet innenfor kriminalitetskontrollen. Når det gjelder effektivitet er det forhåpningen om at et etterrettingsstyrt politiarbeid både skal være mer effektivt og kostnads- og ressursbesparende. For hvis politiet påvirker framtidig kriminalitetsutvikling, forhindres kostnadskrevende etterforskning i etterkant av at kriminelle handlinger har blitt begått.

Når det gjelder bruk av ny teknologi, har utviklingen innenfor IKT blant annet skapt større muligheter for å samle inn og systematisere meget omfattende datamengder på kort tid til en relativt lav kostnad. Det har også skjedd en nærmest eksplosjonsartet utvikling innenfor sikkerhets- og overvåkingsbransjen. Tradisjonelt skilles det ofte mellom fem kategorier overvåkingsteknologier; lydovervåking, visuell overvåking, IKT-overvåking og sensorteknologi (Lyon 1994 s. 104). Men IKT blir en fellesnevner, fordi alle

⁷ Internasjonalisering av politisamarbeid, nye trusselbilder, teknologiutviklingen og effektivitet er fire faktorer bak politiekspansjonen som jeg har hentet fra Flyghed (2000 s. 164-167)

de nye teknikkene kan kobles til den i overvåkingsammenheng kanskje mest betydningsfulle teknikkendringen - den ekstremt raske utviklingen av datamaskinens prestasjoner. Bilder fra overvåkingskameraer kan lagres i databaser og samkjøres med lagrede bilder fra pass- og førerkortregister, fingeravtrykk kan skannes og lagres i databaser etc. Det er nettopp koblingen av databaser med kameraer og automatiserte identifikasjonssystemer som representerer en grunnleggende endring i overvåkingskapasitet, fordi da kobles anonyme ansikter til navngitte identifikasjoner i databaser. Det blir derfor muligheten til å lagre, klassifisere, gjenfinne og samkjøre informasjon som er avgjørende verktøy til å bygge en panoptisk, det vil si altoverskuende, overvåkingsstruktur (Norris og Armstrong 1999 s. 219 - 223).

Kategorisk mistillit

Bruk av ny teknologi og overvåking i politiarbeidet er ikke uten samfunnmessige konsekvenser. Mye tyder på at bruk av ny teknologi i politiarbeidet vil ha konsekvenser for relasjonen mellom politi og samfunn spesielt og samfunnsindivider generelt. En viktig grunn til det er at bruken øker kategorisk mistenksomhet – individer blir mistenkeliggjort fordi de tilhører en bestemt sosial gruppe (Marx 1988 s. 219). En følge av økningen i kategorisk mistenksomhet kan være at politiet blir enda mer avhengig av egne subjektive data som de selv samler inn. I tillegg kan dis-

se subjektive dataene, som inneholder sensitiv informasjon, tillegges en aura av objektivitet fordi informasjonen fremtrer på datamaskiner (Dandeker 1990 s. 132). Og siden informasjonsvolumet øker så kraftig, trues systemene av «information overload». For å håndtere den store informasjonsmengden lages arbeidsinstruksjoner med en overdrevet tiltro til stereotyp kategorisering som grunnlag for å bestemme hvem som skal være målskiva for kontrollen.

Viktig i et menneskerettighetsperspektiv er at dette kan bidra til at overvåkingen blir mindre demokratisk. Å bli kontrollert på grunnlag av sosial tilhørighet har nemlig den ulikhetsskapende konsekvensen at ikke alle blir likt utsatt for overvåkingen. Og den førnevnte tiltroen til kategorisk mistanke som systemet inviterer til, intensiverer overvåking rettet mot dem som allerede er marginalisert og øker sjansen ytterligere for at de blir offisielt stigmatisert. En generell kontroll vil heller ikke være særlig effektiv i forhold til kriminaliteten den er ment å bekjempe, for eksempel våpensmugling, fordi det å kontrollere ut fra sosial tilhørighet blir altfor generelt i praksis. I stedet for virker den diskriminerende, mistillitsskapende og stigmatiserende på mennesker som tilhører risikogrupperne kontrollørene har etablert.

Andre problemer bruk av teknologisk kontroll kan skape i forhold til en 'effektiv' kriminalitetsbekjempelse, er for eksempel at teknologien kan nøytraliseres av de kontrollerte. For eksempel

når politiet overvåker nettet, kan nøytraliseringsen blant annet innebære at de kontrollerte manipulerer og planter falske loggfiler. Dette skaper igjen nye sårbarhetspunkter og letter det som på fagspråket kalles for informasjonskrigføring. Teknologisk kontroll kan også ha uintenderte konsekvenser. Det kan for eksempel være at den tilbyr falsk sikkerhet, den kan fjerne et problem men skape andre kanskje mer skadelige, bruk av teknologi kan avdekke så mange lovbrudd at det overbelaster hele straffesystemet, og den kan skape for mange avvikskarrierer fordi den kriminelle mister muligheten til å endre seg på grunn av avviksstempelet (Marx 1995a s. 241-246).

Sist – men ikke minst – det er også knyttet farer til det å overfokusere på å løse kriminalitetsproblemet med kontrollteknologi, fordi det peker bort fra det å gjøre noe med kriminalitetsskapende samfunnsmessige prosesser. Her vil både jakten på teknologien som skal løse kriminalitetsproblemet og selve bruken av kontrollteknologi kunne virke overskyggende og tilslørende på det at kriminalitet er sammenvevd med samfunnsform. For når kriminalitetsproblemet kun blir et kontrollspørsmål, kan det bidra til å forsterke fortolkningen av handlingene som kriminelle. Nettopp fordi det kan virke tilslørende på andre måter å forstå handlingene på. Det blir trygdemisbrukere, den pedofile, ulovlige innvandrere og den kyniske og utspekulerte kriminelle (gjerne med adresse asylmottak) som er i fokus, for-

di nye kontrollmetoder i utgangspunktet utelukker sosiale fenomener som nyfattigdom, undertrykking av kvinner og barn, strukturell utbytting, desperasjon, og sosial utstøtning.

Registreringer av myke data i elektroniske etterretningsregistre, har reist en internasjonal og prinsipiell debatt om effektivitets- og integritetshensyn innenfor kriminalitetsbekjempelse. Spørsmålet er hvilke grenser som skal settes for etterforskning, og om rettsikkerhet og personvern blir ivaretatt (Lundgreen 2000, Mathiesen 2000, Flyghed 2000). Mathiesen (2000b s. 76) har vært opptatt av at «personvernproblemene er formidable» når det gjelder Europols analyseregister. Den viktigste grunnen til at de prinsipielle spørsmålene tas opp, er nettopp at det registreres opplysninger som brukes til å overvåke fremtidig antatt kriminalitet. Og radiusen for personer som antas å bli involvert i den fremtidige kriminelle kriminaliteten er meget stor – den innebærer så vel mulige ofre som vitner og gjerningspersoner. Tendensen er ikke bare at det utøves repressive tiltak mot personer som er mistenkt for en konkret kriminell handling, men også mot personer som har en viss livsstil. Det kan derfor god nok grunn til å bli registrert at man på en eller annen måte oppfattes som tilhørende eller tilknyttet en risikogruppe.

Når det gjelder forskning på ekspansjon i politikontroll, ser man i både USA og Europa en tydelig økning i bruk av etterretningsmetoder i åpent

politi, internasjonalisering av politiarbeidet og bruk av teknologiske midler til overvåkingsformål, selv om Europa ikke har kommet opp på samme nivå som USA. Vi kan også se en økende tendens til at de forskjellige nasjonale overvåkingspraksisene forsvinner til fordel for et homogenisert internasjonalt system for moderne sosial kontroll (Marx 1995b s. 336-337). Og i følge Clive Norris (2002) vil 11. september sette fart i den allerede økte investeringen i blant annet biometrisk overvåkingsteknologi, og muligheten til å identifisere et ansikt og følge dets elektroniske spor gjennom rommet vil i økende grad perfektioneres⁸.

Det er også klart at det har skjedd en normalisering av den type midler, fordi etterretningsmetoder og ny teknologi brukes for å forhindre ordinær kriminalitet, ikke bare politiske trusler mot staten. Denne endringen har pågått i USA siden 1965, mens i Europa startet den først opp på 70- og 80-tallet (Marx og Fijnaut 1995 s. 2-16). Samtidig representerer normaliseringen av den type

midler noe nytt, fordi bruk av ny teknologi skaper helt nye muligheter innenfor både etterretningsvirksomhet og proaktivt politiarbeid. Og dette er muligheter som vil ha store kriminalpolitiske virkninger. For jo større grad av automatisering som preger relasjonene mellom kontrollør og kontrollert, jo færre muligheter har kontrollør og kontrollert til forhandling og dialog (Lianos og Douglas 2000). Overvåkerne fjernes også ytterligere fra den lokale kulturelle kontekst som uønskede handlinger oppstår i, og avstanden mellom kontrollør og kontrollert vil også på den måten også øke. Og når ansikt-til-ansikt-kontakten blir mindre, vil avstanden og avpersonaliseringen fremme kriminalisering av trøblete handlinger. For automatisering og avpersonalisering av kontakt vil uunngåelig virke inn på relasjoner mellom folk og synet på uønskede handlinger, noe som har den konsekvensen at det blir lettere å sperre flere og flere folk inn i fengsler.

Litteratur

Anderson, Malcolm et.al. (1995): *Policing the European Union*. Oxford : Clarendon Press.
Benyon, John et.al. (1993): *Police cooperation in Europe : an investiga-*

tion. Leicester : University of Leicester.

Berg, Jens Petter (2001): «Bevisbruk under straffesak av opplysninger innhentet ved kommunikasjonskon-

⁸ Et skritt i retningen av å ytterligere ta i bruk biometrisk overvåking ble tråkket opp 6.juni 2002. Da offentliggjorde justisminister Ashcroft en sterk skjerpelse av grensekontrollen til USA, hvor innstrammingen i første rekke vil ramme folk fra land som betraktes som risikofylte. Tiltakene, som innebærer fotografering og å avgi fingeravtrykk, vil særlig være rettet inn mot yngre menn fra muslimske land og land i Midtøsten. Dette har blitt møtt med stor kritikk av borgerrettighetsorganisasjoner i USA, som mener tiltakene er diskriminerende og ineffektive (Dagsavisen 6.6.02).

- troll eller infiltrasjon: en krenkelse av den menneskerettlig beskyttede taushetsretten?» I: *Yulex 2001*. Lee A. Bygrave (red.). Oslo : Unipub 2001.
- Bigo, Didier (1994): «The European internal security field: stakes and rivalries in a newly developing area of police intervention.» I: *Policing across national boundaries*. Malcolm Anderson og Monica den Boer (red.). London : Pinter Publishers.
- Carr, Fergus (1996): «The new security politics in Europe». I: *International Journal of the Sociology of Law* årg 24, nr 4, s. 399-426.
- Christie, Nils (2000): *Kriminalitetskontroll som industri: mot GULAG, vestlig type*. Oslo : Universitetsforlaget.
- Dagsavisen* (6.6.02): «Kontrollen skjerpes: Besøkende må avgi fingeravtrykk og foto».
- Dandeker, Christopher (1990): *Surveillance, power and modernity: Bureaucracy and discipline from 1700 to the present day*. Cambridge : Polity Press.
- Den Boer, Monica (1994): «The quest for European policing : rhetoric and justification in a disorderly debate». I: *Policing across national boundaries*. Malcolm Anderson og Monica den Boer (red.). London : Pinter Publishers.
- Flyghed, Janne (2000): «Polis i omvandling.» I : *Brottsbekämpning mellan effektivitet och integritet: Kriminologiska perspektiv på polis-*
- metoder och personlig integritet*. Janne Flyghed (red.). Lund: Studentlitteratur.
- Hebenton, Bill og Terry Thomas (1995): *Policing Europe : Co-operation, conflict and control*. London: St. Martins Press.
- Innst. O nr 3 (1999-2000) fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Johnston, Les (2000): *Policing Britain: Risk, security and governance*. Harlow, England : Longman.
- Lianos, Michalis og Mary Douglas (2000): «Dangerization and the end of deviance : the institutional environment». I: *Criminology and social theory*. David Garland og Richard Sparks (red.). New York: Oxford University Press (Clarendon studies in criminology)
- Lundgreen, Lena (2000): *Politiets kriminaletterretning, personvern og EMK artikkel 8*. Oslo: Institutt for rettsinformatikk, Universitetet i Oslo.
- Lyon, David (1994): *The electronic eye: The rise of surveillance society*. Cambridge: Polity Press.
- Marx, Gary T. (1988): *Undercover: Police surveillance in America*. Berkeley: University of California Press.
- Marx, Gary T. (1995a): «The engineering of social control : the search for the silver bullet». I: *Crime and inequality*. John Hagan og Ruth D.

- Peterson (red.). Stanford, California: Stanford University Press. s. 225-246.
- Marx, Gary T. (1995b): «Undercover in comparative perspective: some implications for knowledge and social research». I: *Undercover: Police surveillance in comparative perspective*. Gary T. Marx og Cyrille Fijnaut (red.). Hague : Kluwer Law International. s. 323-337.
- Marx, Gary T. og Cyrille Fijnaut (1995): «Introduction : the normalization of undercover policing in the west; historical and contemporary perspectives». I: *Undercover: Police surveillance in comparative perspective*. Gary T. Marx og Cyrille Fijnaut (red.). Hague : Kluwer Law International. s. 1-17.
- Mathiesen, Thomas (2000): *Siste ord er ikke sagt: Schengen og globaliseringen av kontroll*. Oslo: Pax.
- Metodeutvalget I* (1995): *Kriminal etterretning i Norge. Kriminaletterretningsutvalgets delinnstilling I Om organisering og bruk av kriminaletterretning*. Oslo : Justisdepartementet.
- Norris, Clive (2002): «From personal to digital: CCTV, the panopticon and the technological mediation of suspicion and social control». Kommer i: *Surveillance and social sorting: Privacy risk and automated discrimination*. David Lyon (red.). London : Routledge.
- Norris, Clive og Gary Armstrong (1999): *The maximum surveillance society: The rise of CCTV*. Oxford: Berg.
- NOU 1993: 3: Strafferettslige regler i terroristbekjempelsen*. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- NOU 1997: 15: Etterforskningsmetoder for bekjempelse av kriminalitet: delinnstilling II*. Oslo : Statens forvaltningstjeneste.
- Ot prp nr 64 (1998-1999): Om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m. v. (etterforskningsmetoder m. v.)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Ot. prp. 61 (2001-2002): Om lov om endringer i straffeprosessloven m.v. (lovtiltak mot terrorisme m.v.)*. Oslo: Justis- og politidepartementet.
- Rose, Nikolas (2000): «Government and control». I: *Criminology and social theory*. David Garland og Richard Sparks (red.). New York : Oxford University Press (Clarendon studies in criminology)